EKONOMİK KRİZİ TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDAN OKUMAK: HANEHALKI GEÇİNME STRATEJİLERİ VE KADINLAR

Ecehan BALTA*

Öz: Kadınların krizden nasıl etkilendiği sorusu, genellikle işgücü piyasası bağlamında cevaplanmaktadır. Kadınların daha fazla işsiz kaldığı, daha güvencesiz, daha esnek işlerde çalışmaya mahkûm edildiğinin altı çizilmektedir. Bu yaklaşım doğru, ancak eksiktir. Hane içinde çalışan kadınlar, örneğin bakım emeği bağlamında kriz nedeniyle çok ciddi yaralar almaktadır. Krizin genel olarak ev içi erkek şiddetini artırması, krizi aşmak için uygulanan kemer sıkma önlemlerine eşlik eden genellikle baskıcı politikaların kadınların hareket kapasitesini azaltması, baskıcılığın muhafazakârlık biçimini aldığı çoğu durumda beden ve nüfus politikalarındaki dönüşümün kadının kendi bedeni üzerindeki kontrolünün azalması gibi çok sayıda başka alanda etkiden söz etmek mümkündür. Bu yazı tüm bu alanlara dair her argümanı dile getirme iddiasında olamaz, ancak bu konuda bir ufuk turu yapıp farklı ilişkisel bağlamları göstermeye çalışmaktadır. Bu kapsamda, kadınların işgücü piyasası içindeki kırılganlığının yanı sıra, aile emeği açısından krizin kadınlar üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, ekolojik kriz adı altında genelleyebileceğimiz gıda, su ve iklim krizinin kadınlara etkisi ve baskıcı beden ve nüfus politikaları konularına değinecektir.

Anahtar sözcükler: toplumsal cinsiyet, ekonomik kriz, hanehalkı geçinme stratejileri, istihdamda kadın.

Reading the Economical Crisis from the Lens of Gender: Household Survival Strategies and Women

Abstract: *The question of how women are affected by the crisis is often answered in the context of the labor market. Women are more unemployed compared to pre-crisis, and condemned to work in more precarious, more flexible jobs. This approach is correct, but lacking. Women who work in the household, for example, receive serious injuries due to the crisis in the context of care labor. In general, the crisis generally increases domestic violence against women, often decreases the capacity of women to oppose the austerity policies, and in many cases where the repression takes the form of conservatism; it is possible to. This article does not claim to mention every argument about all these fields, but tries to show different relational contexts. In this regard, in addition to the fragility of women in the labor market, evaluating the impact of the crisis on women in terms of family labor, the impact of food, water and climate crisis on women, which we can generalize under the name of ecological crisis, and oppressive body and population policies will be discussed.*

Key words: gender, economical crisis, household survival strategies, women in workforce

Giriş

Cinsiyetçi kapitalizm, kadınların, doğanın, heteroseksüel olmayan cinsel yönelimlerin, beyaz olmayan ırkların, göçmenlerin ezilmesi ve sömürülmesine *de* dayalıdır. Bu kategoriler, emeğin sömürüsünü katmerleştiren, ayrıca da onu kolaylaştıran bir işlev görürler. Bu yazı kapsamında, cinsiyetçi kapitalizmin bu kategorilerin içinde, sadece kadınların ezilmesi ve sömürülmesine nasıl katkıda bulunduğunu, son dönemki ekonomik kriz bağlamında ve hane halkı geçinme stratejilerinin kadınlar açısından nasıl değiştiğini ele alacağım.

Diğer yandan, ekonomik krizi, sadece ekonominin terimleri ile açıklamaya çalışmanın ona ilişkin kavrayışımızı kısıtlayabileceği kanaatindeyim. Bugün yaşanan ekonomik kriz, tarihte daha önce olmadığı biçimde ekolojik krizle iç içe geçmiş durumdadır **(Huws, 2012)**. Gıda, su, iklim krizi olarak ortaya çıkan ekolojik kriz görüngüleri, ekonomik yetersizlik, kısıtlılık, bağımlılık gibi pek çok unsuru da kendi içinde taşımaktadır.

Literatürde sıklıkla rastladığımız gibi, kadınların krizden etkilenmelerini işgücü piyasası içindeki rollerine indirgemek de doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Hane içinde çalışan kadınlar, örneğin bakım emeği bağlamında kriz nedeniyle çok ciddi yaralar almaktadır. Krizin genel olarak ev içi erkek şiddetini arttırması; krizi aşmak için uygulanan kemer sıkma önlemlerine eşlik eden genellikle baskıcı politikaların kadınların hareket kapasitesini azaltması; baskıcılığın muhafazakârlık biçimini aldığı çoğu durumda beden ve nüfus politikalarındaki dönüşümün kadının kendi bedeni üzerindeki kontrolünün azaltması gibi çok sayıda başka alandaki etkiden söz etmek mümkündür.

*Dr., Siyaset Bilimi, Araştırmacı (ORCID No:0000-0001-9572-5896)

Geliş Tarihi / Received : 11.05.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 31.05.2019

Bu yazı tüm bu alanlara dair her argümanı dile getirme iddiasında olamaz, ancak bu konuda kısa bir değerlendirme yapıp farklı ilişkisel bağlamları gösterebilirse, amacına ulaşmış sayılacaktır. Bu kapsamda, krizle ilgili bir genel girişin ardından, kadınların işgücü piyasası içindeki kırılganlığı ele alınacak, özel olarak da aile emeği açısından krizin kadınlar üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, ekolojik kriz adı altında genelleyebileceğimiz gıda, su ve iklim krizinin kadınlara etkisi ve son olarak baskıcı beden ve nüfus politikaları konularına değinilecektir.

Kapitalist ekonominin krizi

Ekonomik kriz, kapitalizm için istisnai bir durum değildir. Aksine, krizler kapitalizme içkindir. Çünkü, kapitalizm, doğası gereği anarşik bir sistemdir; üretim planlanmadığı gibi, gelişim yasası da rekabettir.

Kapitalizmin 2008 yılında başlayan son krizi, gelişmekte olan ekonomilerin merkezde olduğu krizlerden farklı olarak dünya ekonomisinin merkezinden tamamına doğru yayılan bir krizdir **(Akgöz ve Balta, 2016)**. Finansal bir kriz olarak başlayan ve ekonomik bir krize dönüşen kriz, ekonomik, ekolojik ve toplumsal -yapısal- kriz özellikleri de gösteren niteliksel bir dönüşüme de işaret etmiştir. Her şeyden önce 1930'lardan beri yaşanan en büyük kriz olarak tanımlanan bu kriz, neoliberal çağda büyük bir kırılmayı temsil etmektedir **(McNally, 2012)**.

2008'de başlayan kriz, bir yandan işsizliği artırmıştır, ancak diğer yandan da şanslı olup çalışabilenler İkinci Dünya Savaşı sonrası kamu hizmetleri ile sağlanan yaşam standartlarını kaybetmiş durumdadırlar. Kriz muhakkak ki gelir düzeylerini net biçimde düşürmüştür. Ancak bundan daha da önemlisi, insanların sadece iş güvencesinin değil, yaşam güvencesinin de ellerinden alınmış olmasıdır. Yaşamın prekaryalaşması olarak kriz, içinde yaşadığımız toptan güvencesizlik hâlini de süreğenleştirmektedir.

Güvencesizliğin süreğenleşmesi, sadece sağcı partilerin muhafazakâr politikalarından da ibaret değildir. Şu ana kadar, iktidara gelen sol, sosyal demokrat partiler de (örneğin Syriza) kemer sıkma politikalarına uyum sağlamayı tercih etmiş durumdadır **(Panitch ve ark., 2012)**.

2013'ten itibaren birikim rejimi krizi yaşayan Türkiye gibi ülkelerde, sermayenin çıkarları açısından kemer sıkmanın zorunlu hâle gelmesi, bu politikalara çok daha fazla uyum sağlama yeteneğine sahip olan otoriter rejimleri de beslemektedir **(Akçay, 2018)**.

Türkiye'de kriz, geç yansımış olmakla birlikte, 2013'ten itibaren ciddi etkilerinin görülmeye başlandığı ifade edilebilir. Burada vurgulanması gereken, Türkiye'deki krizin dünyasal ekonomik krizin bir parçası / uzantısı olduğudur. Bu, krizin Türkiye'ye özgü derinleştirici yahut rahatlatıcı dinamikleri olmadığı anlamına gelmemekle birlikte, krizi Türkiye'de başlayıp Türkiye'de biten bir olgu olarak görmek de mümkün değildir.

İnşaata dayalı büyüme ile karakterize olan Türkiye ekonomisi, durma noktasına gelmiştir. Sektörün büyüme hızı 2011'de yüzde 24,4'ten 2015'te yüzde 4,4'e düşmüştür **(İNTES, 2019)**. GSYH büyüme hızı 2018'in dördüncü dönemi için yüzde -3, TÜFE yüzde 19,5, yıllık sanayi üretim endeksi ise yüzde -5.1 düzeyindedir **(TÜİK, 2019)**. Bu rakamlar, ekonominin büyük bir çöküş içinde olduğunu mutlak biçimde göstermektedir. Ancak, hemen eklemek gerekir ki, kriz tek bir olgu değildir, çok yönlü bir nedensellikten beslenir ve yine öyle bir sonuçlar kümesi yaratır. Kriz, hayatı zorlaştıran, "aç mezarı yoktur" söylemini boşa çıkartan, yoksulluğu iliklerimize kadar hissettiren bir olgudur. Daha da ötesi, kapitalizm içinde krizden çıkış için tek yol, yoksulluğu daha da iliklerimizde, daha da derinde hissetmek olacaktır. Kadınlar, bu süreçte yoksulun da yoksulu olarak, daha da yoksullaşma girdabındadır.

Kadınların işgücüne katılımı açısından değerlendirme

Kadınların işgücüne katılımı belli yıllarda artsa da, bu katılım daha çok niteliksiz ve sosyal güvenceden yoksun olarak gerçekleşmekte; kadınlar enformelleşme yoluyla işgücü piyasasına çekilmektedir **(Sönmez, 2013)**. Buna rağmen, kadınların istihdamdaki payı son derece düşüktür. İkinci Dünya Savaşından sonra tüm kadınların işgücüne katılımında göreli bir yükselme olmuş ve dünya ortalaması 2016 itibariyle yüzde 50 olmuşsa da, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde bu oran daha fazladır. Türkiye'de 2016 yılı için işgücü dışında kalma oranı kadınlar için yüzde 67.5, erkekler içinse yüzde 28'dir **(Tokgöz ve Memiş, 2018)**. Aynı zamanda aşağıdaki tablo, kadın emeğinin aşırı sömürüsü hakkında daha açık bir fikir verecektir:

Tabloda da görüldüğü gibi, her dört kadından biri, çoğunlukla tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bu rakam, tarımın toplam işgücü içindeki ağırlığının daha yüksek olduğu dönemlerde yüzde 50'lere kadar çıkmıştır.

Rahatlıkla söylenebilir ki, Türkiye'de istihdam politikası cinsiyet körü ama istihdam yapısı açık bir şekilde cinsiyetlidir. Bunda en önemli etken, pek çoğunun yanı sıra, hane içi emeğin büyük ölçüde kadınların üzerine yıkılmış olmasıdır. TÜİK *Zaman Kullanım Anketi*'ne göre kadınlar ev işleri için günde 4.35 saat, erkekler ise 53 dakika ayırmaktadır **(Tokgöz ve Memiş, 2018)**. Hane içi tüm emek gerektiren işler, yaşlı, çocuk bakımı, temizlik, hasta ve engelli bakımı gibi iş kalemleri kadınlar üzerinden gerçekleşmektedir. Aynı zamanda bu işlerin kadınlar tarafından yapılması ve çocuk "üretimi", cinsiyet körü

politikalarla birleşince işgücü piyasası içinde kadınları istenmeyen / daha az istenen hâle getirmektedir.

Bunun yanında da kadınların "zaman yoksulluğu" durumlarının artması daha fazla gün ve daha uzun çalışma saatleri talep etmeye başlayan enformel pazar içinde kalmalarını da zorlaştırmaktadır **(UNAIDS, 2012)**. Bir başka deyişle kriz kadınlar için, daha fazla zaman, daha fazla iş, daha az ücret anlamına gelir. Kriz dönemleri, kadınların istihdam piyasasında daha da kırılgan hâle gelmesi ile sonuçlanır **(Rubbery ve Rafferty, 2013)**. İşler azaldığında "hane reisi olarak erkeğin" çalışması kültürel olarak daha istenir olmakla birlikte, kadınların kendi yeniden üretimlerinde karşılaştıkları engeller, bakım emeği için ayırdıkları zaman gibi unsurlar, ilk işten çıkarılanların kadınlar olmasına neden olur. Diğer yandan, tüm sektörlerde toplumsal cinsiyete dayalı olarak mekânsal, dikey ve yatay ayrışmalar da söz konusudur. Sektörlerin hangilerinin krizden daha çok etkilendiği de kadınları krize karşı daha kırılgan hâle getirir **(Karamessini ve Rubery, 2014)**.

Kriz dönemlerinde kadın işsizliği arttığı gibi, kadınların formel istihdamdaki varlıkları da daha da görünmez hâle gelmektedir. İşsizlik, özelleştirmeler, yükselen fiyatlar karşısında kadınlar yeni ayakta kalma stratejileri geliştirmek zorunda kalır **(Yaman Öztürk, 2010)**.

2018'de KEİG bünyesinde kurulan *Kriz ve Kadın Çalışma Grubu*, tekstil, hazır giyim, deri ve metalden oluşan üç sektörde 70 sendikalı kadınla bir toplantı gerçekleştirdi. Bu toplantının sonucunda yayınlanan rapora göre, sektörlerde işten çıkartma ile sonuçlanan deneyimler, baskının artması, işten ayrılmak için "teşvikler" verilmesi gibi türlü yöntemler kullanılmaktadır **(KEİG, 2019)**. Üretimin yavaşlaması ve maliyetlerin kısılması ile birlikte, toplu ücretli izin kullandırma gibi kadınların kendilerini güvencesiz hissettikleri yöntemler uygulamaya konulabilmektedir. Maliyet azaltıcı yöntemler, işçilerin genel olarak işyerindeki düzeninin bozulması, yemek ve diğer hizmetlerin kalitesinin düşmesi anlamına gelebilmekte, ama bunun yanında "kriz var" söylemi, o özel işyerinde belirgin bir ekonomik sıkıntı olmasa dahi, sürekli olarak işçileri zapt-ü rapt altında tutmak için kullanılabilmektedir.

Kriz dönemindeki ekonomik daralma ve giderlerdeki artış, aynı zamanda iş arayan kadın sayısını da artırmaktadır. Sonuç olarak, kadınların iş beklentisinin arttığı durumda, işsizlik oranı 2011'de yüzde 11.3'ten 2017'de yüzde 14.1'e yükselmiş durumdadır **(KEİG, 2019)**. Kadınların eğitime erişimi önündeki engellerle de birleştiğinde, eşitsizlik derinleşmekte, "niteliksiz" sayılan ve kayıt dışı işlerde kadın işçi sayısı artmaktadır.

Kamu hizmetlerinin metalaştırılması

Kriz dönemlerinde verilen ilk geleneksel tepki, kamu harcamalarının azaltılmasıdır. Sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, din işleri, adalet, güvenlik gibi alanlarda kamunun yaptığı harcamalar içinden, ilk kesintiye uğrayanlarsa şaşırtıcı olmayan biçimde sağlık ve eğitim olur. Zaten koruyucu sağlık harcamalarının bile lüks sayıldığı Türkiye gibi ülkelerde sağlık bakım hizmetleri ve eğitim hizmetleri, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin bir devamı olarak görülür ve değersizleştirilir. Örneğin, anaokulu öğretmeni erkek çok azdır, ya da hemşireler, hasta bakıcılar genellikle kadın olurlar. Türkiye'de de sağlık ve sosyal hizmetler alanında çalışanların yüzde 72'si kadındır **(KEİG, 2019)**. Ama yine örneğin, anaokulu öğretmeni ile lise öğretmeni arasında eğitim, yaptığı işin zorluk derecesi gibi nesnel ölçütlere göre ne tür bir fark olduğu izah edilemez, sadece anaokulu, hatta ilkokul öğretmenleri kadınlar olmalıdır önyargısı çok çeşitli araçlarla sürekli olarak beslenir. Aynı zamanda, işgücü içinde farklı sektörlerin ev içi işlerin uzantısı olarak görülmesi ve cinsiyetlendirilmesi, kadın emeğini değersizleştirirken, diğer yandan da kadınların bu hizmetlerden faydalanmasını da güçleştirilmektedir **(Yaman Öztürk, 2010)**. Kadınlar hizmet, finans, tarım, eğitim ve sağlık alanlarında yoğun olarak çalışmaktadır **(KEİG, 2019)**. Bu dağılım da ev merkezli çalışmadan en fazla ofise kadar uzanan yolu ve cinsiyetlendirilmiş emek rejimini göstermektedir.

Sağlık hizmetlerinin artan metalaşması ise kadınları çok farklı açılardan etkileme potansiyeline sahiptir. Kadınların sağlık hizmetlerine erişiminin güçleşmesi, birinci zorluktur. Sağlık hizmetlerine ulaşım, fiziki bir araç gerektiriyorsa, örneğin şehir hastanesine gitmek için uzun bir yol kat etmek gerekecekse, bu kadınların çok büyük bir kısmının kendi başlarına yapacakları bir iş olmaktan çıktığı anlamına gelecektir. Sağlık hizmetlerine ulaşım ek bir ücret gerektiriyorsa da, hanenin çok değerlileşmiş parası görünür bir sağlık sonucu olmadıkça harcanmayacaktır. Ayrıca Yaman Öztürk'in de belirttiği gibi (2010), kadınlar hamilelik

Tablo 1. Kadınların işteki duruma göre dağılımları (2016)

	Sayı (bin)	%
Ücretli, maaşlı, yevmiyeli	5,276	63.5
İşveren	112	1.3
Kendi hesabına çalışan	734	8.8
Ücretsiz aile işçisi	2.190	26.3

Kaynak: Tokgöz ve Memiş, 2018: 127.

ve doğum sonrası dönemde özel sağlık hizmetine gereksinim duyarlar. Ancak ne var ki sağlık hizmetlerinin metalaşması yüzbinlerce kadının kritik dönemlerde sağlık hizmetinden yararlanmasını engeller. Kadınların erişilemeyen sağlık ve bakım hizmetlerini kamunun yerine vermek zorunda kalmaları, kriz dönemlerinde kadın ve sağlık ilişkisinin diğer bir boyutudur. Aynı zamanda artan yoksullukla eklemlenen ekolojik krizle birlikte, temiz - doğal gıda ve suya erişimin kısıtlanması, kadınların ev içi ve bakım emeğini çok büyük oranda artırmaktadır. "Yetirmek için sürekli hesap yapan profesörler" ev işleriyle de uğraşan kadınlardır **(KEİG, 2019)**. Aşağıdaki tablo, gıda harcamalarındaki artışın gelirlerdeki artışla da kıyaslanamayacağını net biçimde ortaya koymaktadır:

Bir başka deyişle, ücretli çalışma kadar ücretsiz çalışma da ekonomik krizden etkilenmektedir. Ücretsiz çalışmanın yoğunluğu ve sertliği artmaktadır. Eskiden dışarıdan hazır alınabilen yiyecekten meyve-sebzeye kadar geçimlik üretiminin sağlanması, kadınların işi olarak ortaya çıkmaktadır. Eskiden hazır alınabilen kıyafetler yeniden dikiş makinelerinin iğnesinin altına sıkışmaktadır. Kaya ve arkadaşlarının 2008-2009 krizinin ücretli ve ücretsiz çalışma zamanı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışması, erkeklerin işsiz kalma riskinin yüzde bir artması durumunda, kadınların ev içi ücretsiz zaman kullanımının yüzde beş arttığını, kadınların ücretsiz çalışma zamanının erkeklere oranla yaklaşık olarak dört kat arttığını göstermektedir **(Kaya ve ark., 2013)**.

Aynı zamanda ekonomik kriz kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlenme olanaklarını da ellerinden alır. Kadın sağlığı açısından etkileri ise, bunlarla sınırlı olmamakla birlikte, UNAIDS Raporu'na göre (2012), ailenin gıda tüketiminin devamlılığını sağlamak için kadınların en az yiyen pozisyonuna gönüllü olarak geçmesi yahut geçirilmesidir. Ailenin gıda güvencesini sağlamaya çalışan / sağlamakla görevlendirilen kadının yetersiz beslenmesinin kadınlarda düşük riskini ve anne ölümlerini de artırdığı bilinmektedir. Hindistan'da yapılan bir çalışma, bakım verenler olarak kadınların sadece artan yemekleri yemesinin bekleniyor olmasının kadınlarda ve giderek çocuklarda yetersiz beslenmeyle sonuçlandığını ortaya koymuştur **(UNAIDS, 2012)**. FIP'in raporuna göre (2018) on kadından dördünün (% 38) evde başkasına muhtaç (18 yaşından küçük) çocukları bulunmaktadır. Çocuk büyütme sorumluluklarının yanında, on annenin birinden fazlası da (%12) kronik hasta veya engelli aile üyelerine bakmaktadır.

31 gelişmekte olan ülkede yapılan araştırma gösterdi ki bu ülkelerdeki kadınların sadece %4'ü çocuk bakım hizmetlerini kullanıyorken %40'ı çocuklarına kendi başlarına bakım vermektedir **(FIP, 2018)**. Kadınlar için bu ağır bakım yükü aynı zamanda onları sosyal hizmetlerin yetersiz ya da hiç olmadığı enformel piyasaya mahkûm ettiği gibi, bir sarmal etkisi yaratarak bakım hizmeti almasını engelleyecek ölçüde düşük ücretli çalışmasına neden olmakta ve çocukları sağlık ve güvenlik tehlikelerine karşı daha açık / kırılgan hâle getirmektedir. Aynı zamanda, ABD'de yapılan bir araştırma da gösteriyor ki birisinin bakımını üstlenmek kadınların kendi sağlık ihtiyaçlarını ihmal etmelerine sebep olmakta ve bakım veren kadınların %25'i verdikleri bakım hizmetinden dolayı sağlık problemleri yaşamaktadır **(Evercare, 2006)**.

Türkiye'de kamu tarafından sağlanan sosyal hizmetler hâlihazırda son derece sınırlıdır. Yaşlı ve engellilerle birlikte, çocukların da bakımı için kamu tarafından sağlanan destek yok denecek kadar az, ancak bu hizmetlerin satın alınması durumunda ödenecek bedel son derece yüksektir. Bu ikilem, kadınların işgücü piyasasından çekilmesine / işgücü piyasasına hiç girmemesine neden olan başat sorunlardan biri olmakla beraber, ekonomik kriz koşullarında yaşlı ve engellilere yönelik ayrımcılığın da artması, kadınlara yönelik ayrımcılığı artırmaktadır.

Çöküş veya direniş

Clarissa Estes, *Kurtlarla Koşan Kadınlar* kitabında, "yok edicinin egemen olduğu bir kültürde doğması istenen tüm yeni hayatlar, gitmesi istenen tüm eski hayatlar, hareket etme yetisinden yoksundurlar ve o kültürün bütün yurttaşlarının ruhsal hayatları hem korku hem tinsel kıtlıkla felç olur", der. Çöküş zaten çoktan kapıyı çalmış durumdadır. Her şeyden önce doğanın yıkımını seyre daldığımız bu günlerin bir geriye dönüşü yoktur.

Devlet, 1980'lerin sonundan başlayarak özelleştirmeler ile orman arazileri, dereler gibi doğanın çeşitli bileşenlerini sermayenin kullanımına açılmıştır. Doğanın kendisinin de bir meta hâline geldiği, bunun sonucunda ekosistemlerin bozulduğu, bunun da insan, hayvan, bitki, her canlıyı etkilediği süreç son derece hızlanmış ve sonuçları dramatikleşmiştir. İçinden

Tablo 2. Gıda harcamasındaki değişim

	Ocak 2016	Ocak 2017	Ocak 2018	Ocak 2019
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	4,47	32,8	0,46	3,48
Bir önceki yılın aralık ayına göre değişim oranı (%)	4,47	32,8	0,46	3,48
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	15,15	2,21	9,22	24,34
12 aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	14,36	3,10	9,71	17,60

Kaynak: Türk-İş'ten aktaran Güngen, 2019

geçmekte olduğumuz kriz, ekolojik krizle bütünleşen bir ekonomik krizdir. Ancak, "doğanın yıkımı/ekolojik yıkım" dediğimiz süreç de sınıfsız ya da cinsiyetsiz değildir; aksine yoksulları daha da yoksullaştıran, kadınları daha da ezen bir işlev görmektedir **(Akgöz ve Balta, 2016)**.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (Food and Agriculture Organization-FAO) *Gıda Hakkı ve Cinsiyet Eşitliği Raporu*'na göre, tüm dünyada yetersiz beslenen insanların yüzde 60'ını kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır. Bu rakam, tesadüfi değildir. Aynı rapor, gıdaya erişimde açık bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğunu da net bir biçimde ortaya koymaktadır **(FAO, 2007)**. Kadınların gıdaya erişiminin kısıtlı olması, genel olarak kaynaklara erişimlerinin kısıtlılığı ile ilgili ise de, tüm dünyadaki gıdanın yüzde 80'inden fazlasının kadınlar tarafından üretiliyor olduğu gerçeği, bu alanda toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir el koyma ilişkisi olduğunu da açık bir biçimde göstermektedir. Tarımsal işgücünün küresel güneyde yüzde 60 ila 80'ini FAO'nun bir başka raporuna göre küresel olarak ise ortalama yüzde 43'ünü kadınların oluşturmasına rağmen, kadınların kaynak ve fırsatlara erişimi daha kısıtlı olduğu için üretim verimlilikleri erkeklerden yüzde 20-30 oranında daha düşük gerçekleşmektedir **(Vivas, 2012)**. 2008 krizi, kadınların kaynaklara zaten sınırlı olan erişimini daha da kısıtlamış, aynı zamanda krize çözüm olarak gösterilen metalaşmanın artırılması ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği de derinleşmiştir.

Bu süreç, 2008 krizine verilen devasa yanıtta, Wall Street'te, Sygtagma'da, Arap Devrimlerinde net bir şekilde deşifre olmuş, kadınların başını çektiği yoksullar, krizin bedelini ödememek noktasında ellerinden gelenin en iyisini yapmaya gayret göstermişlerdir. Ancak direniş, şimdilik kaydıyla çöküşe mani olamamış görünmektedir. Bu, ilanihaye olmayacağı anlamına elbette gelmez. Ama krizden etkilenen kadınların Flormar direnişçileri gibi, "krizin bedelini ödemeyeceğiz", sloganını daha yüksek sesle dile getirmesini gerektirir.

Teşekkür: Bu yazı konusunda beni cesaretlendiren Toplum ve Hekim editörlerine çok teşekkür ederim.

Kaynaklar

Akçay, Ü. *(2018) "Kriz mi Hangi Kriz" Erişim Tarihi 03 Mayıs 2019, https://kriznotlari.blogspot.com/2018/08/kriz-mi-hangi-kriz.html*

Akgöz, G. ve Balta, E. *(2015) "Kapitalizmin Krizine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Analitik Bir Çerçeve Önerisi" Sosyolojik Araştırmalar E-Dergi, Erişim Tarihi 03 Mayıs 2019, http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Kapitalizmin_Krizine_Toplumsal_Cinsiyet_Perspektifinden_Bakmak.pdf .*

Evercare *(2006) National Alliance for Caregiving. Evercare study of caregivers in decline: A close-up look at the health of caring for a loved one. Bethesda, MD. Erişim Tarihi 15 Mayıs 2019, http://www.caregiving.org/data/Caregivers%20in%20Decline%20Study-FINALlowres.pdf.*

FAO. (2007) *"Right to Food and Gender" HYPERLINK "http://www.fao.org/gender/resources/publications/en/?page=71&ipp=4&tx_dynalist_pi1%5bpar%5d=YToxOntzOjE6IkwiO3M6MToiMCI7fQ==", Erişim tarihi: 12. Mayıs 2016. http://www.fao.org/gender/resources/publications/en/?page=71&ipp=4&tx_dynalist_pi1[par]=YToxOntzOjE6IkwiO3M6MToiMCI7fQ==*

FIP *(2018) Pharmacists supporting women and responsible use of medicines, Erişim Tarihi 3.3.2019. https://fip.org/files/fip/publications/Pharmacists-supporting-women-responsible-use-medicines.pdf.*

Güngen, A.R. *(2019) "Halimiz Yasaya Tabidir" Erişim Tarihi 6.5.2019. https://kriznotlari.blogspot.com/2019/01/halimiz-yasaya-tabidir.html.*

Huws, U. *(2012) "Kapitalizme Kriz Fırsatı: Kamu Hizmetlerinin Metalaştırılması Yoluyla Sermaye Birikimi, Ekonomik Kriz ve Sol", Socialist Register içinde, Yordam Kitap.*

İNTES (Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası), *(2019) İnşaat Sektörü Raporu, https://intes.org.tr/wp-content/uploads/2019/01/%C4%B0N%C5%9EAAT-SEKT%C3%96R%C3%9C-RAPORU.pdf.*

Karamessini, M. ve J. Rubery *(2014) Women and Austerity: The Economic Crisis and the Future for Gender Equality, Routledge: New York*

Kaya ve ark. *(2013) "Estimating the Impact of the 2008–09 Economic Crisis on Work Time in Turkey", Feminist Economics, http://dx.doi.org/10.1080/13545701.2013.786182 .*

KEİG, *(2019) Kriz, Kadınlar ve Kadın Emeği Forumu Raporu, Erişim Tarihi 7.5.2019. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2019/01/Kriz-Kadinlar-Kadin-Emegi-Forumu-Raporu.pdf.*

McNally, D. *(2012) "Çöküş, Kemer Sıkma ve Direniş, Ekonomik Kriz ve Sol", Socialist Register içinde, Yordam Kitap, İstanbul.*

Rubbery, J. ve A. Rafferty *(2013) "Women and Recession revisited"Work, Employment and Society içinde, Erişim Tarihi 1.4.2019. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0950017012460314*

Sönmez, M., *(2013) "Women employment in Turkey shows high rise but low quality", Hürriyet Daily News, November/23/2013, Erişim Tarihi 11.04.2019. http://www.hurriyetdailynews.com/women-employment-in-turkey-shows-high-rise-but-low quality.aspx?pageID=238&nID=58384&NewsCatID=347.*

Panitch, L. *(2012), "Önsöz: Ekonomik Kriz ve Sol", Socialist Register içinde, Yordam Kitap.*

Toksöz, G., Memiş E. *(2018), İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, CEİD, Ankara.*

TÜİK*, Anahtar Göstergeler, Erişim Tarihi 04.05.2019, http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=jQQHcRvpRpcXtnldS15gt0TbWYLfsMKwpvTGLyxzJ9vQGlb7cqfN!201337841.*

UNAIDS *(2012) Impact of Global Economical Crises on Women, Girls and Gender Equality, Erişim Tarihi 03.05.2019. https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/JC2368_impact-economic-crisis-women_en_0.pdf.*

Vivas, E. *(2012) "Without Women There is No Food Sovereignty" International Viewpoint Online Magazine (http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article2473). İndirilme tarihi: 29.11.2014.*

Yaman Öztürk, M. *(2010) "Kapitalist Gelişme ve Kriz Sürecinde Kadın Emeği: Asya Deneyiminden Çıkarılacak Dersler", Çalışma ve Toplum, (1): 105-132.*